

КОЛЕКТИВНА ВОЛЯ БІЛЬШОСТІ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Здійснено аналіз політичної волі громади як основи моделювання державного правління. З'ясовано основні проблеми, які виникають внаслідок спроб практичного запровадження колективної волі більшості.

Ключові слова: політична воля, громадянське суспільство, політичний плюралізм, політичний компроміс, представницька демократія.

Демократія як універсальна модель політичного режиму становить основу сучасних тенденцій державного моделювання. Демократичний формат улаштування політичних конфігурацій взаємодії громадянського суспільства з інститутами державної влади виступає єдиним джерелом раціонально-легальної легітимації політичного правління. Політичну систему, сформовану в теоретичному полі ліберальної ідеологічної матриці, прийнято вважати квінтесенцією ефективною модернізації державної влади і становлення форми суспільно-політичних відносин. Фундаментальним принципом функціонування демократичного політичного устрою виступає превалювання вибору більшості у визначенні курсу державної політики. Даний аспект пов'язаний з декларативним закріпленням суверенної влади за громадянським суспільством й одночасною диверсифікацією векторів політичної ідентифікації громади в рамках становлення політичного плюралізму в правовому полі реальної демократичної моделі державного правління, що відображається у частковому нівелюванні можливостей одночасної реалізації варіативного набору суспільних інтенцій.

Проблема збалансування інтересів громадянського суспільства та дієвого забезпечення превалювання прав більшості в рамках демократичного політичного устрою стала об'єктом дослідження представників різних політичних шкіл та наукових традицій. Значний доробок у вивченні теорії демократичної моделі державного правління та базових принципів ліберального формату консолідації політичної влади досліджували Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є, Т. Джефферсон, А. Де Токвіль, Дж. С. Мілль, Дж. Сарторі, Д. Гелд, Є. Вятр, Ф. Гаєк, С. Верба. Серед представників українського наукового простору варто виокремити дослідження О. Проценка, В. Шаповала, М. Михальченка, В. Горбатенка.

Ключова мета роботи, полягає у вивченні феномену політичної волі більшості як фундаментальної основи соціально-політичної реальності. Досягненню поставленої мети відповідає вирішення наступних завдань: обґрунтування принципу домінування колективної волі громади в рушійних процесах моделювання державної політики; виявлення закономірностей досягнення компромісу між політичною волею більшості й політичними інтересами меншості; з'ясування загальних тенденцій реалізації колективної волі громади в рамках становлення української державності.

Підвищена динаміка поширення демократичних засад державного правління в глобальних масштабах детермінувала поступове заміщення авторитарних моделей державного устрою, в основі яких лежав політичний інтерес окремої привілейованої елітарної групи, демократичним форматом організації політичної влади, де ключовою детермінантою політичних зрушень виступає колективна воля громадянського суспільства. Принцип закріплення політичної влади за суспільством став основою сформованої в епоху просвітництва ліберальної матриці формування соціально-політичних конфігурацій держави і матеріалізувався в ідеях народного суверенітету. Французький мислитель Ж.-Ж. Руссо відзначає незаперечність належності політичної влади суспільству. Народ виступає не тільки єдиним джерелом здійснення влади, але й може на власний розсуд змінювати умови суспільного договору, що фігурує в основі створення держави і правових засад соціальних відносин [1]. Таким чином, політична воля спільноти – незамінний елемент детермінації

політичного процесу, надійний ресурс концентрації політичної влади. В основі безальтернативного наділення соціуму владними преференціями лежить мета досягнення загального блага та забезпечення реалізації прав і свобод кожного представника громади.

Принцип «народного суверенітету» надалі слугував ключовим архетипом фундаменталізації варіативних моделей демократичного політичного устрою. Якщо еволюція політичного процесу поставила під сумнів реальність практичного втілення «прямої» демократії у її класичній інтерпретації, створені в рамках адаптації демократичних основ до політичних реалій модернізовані форми державного правління не заперечують ідею народної влади, а лише реформують її під власну структуру і функціональні орієнтири. Зокрема, теорія представницької демократії, що стала продуктом еволюції демократичних уявлень в рамках реакції на численні виклики сучасного політичного процесу, оптимізує канали артикуляції суспільних інтересів та реалізації суспільного вибору завдяки імплементації механізмів громадського представництва в проєкті моделювання державного правління [2]. Обрані на основі демократичних процедур політичні сили отримують преференції щодо реалізації політичної влади, проте виключно зобов'язуючись відстоювати інтереси спільноти. Зазначені особливості структурних конфігурацій політичного правління знайшли своє втілення в концепції «поліархії» Р. Даля, який вбачає в ідеальному державному устрої наявність механізмів забезпечення політичного плюралізму та рівноправного впливу груп суспільних інтересів на процес ухвалення політичних рішень [3, с.63-90].

Проте, даний формат політичної організації, що набув наразі найбільшого поширення, не виходить за межі ключового принципу демократичної моделі державного устрою – орієнтування на політичну волю більшості як каталізатор політичних зрушень. Як результат, актуалізується питання практичної реалізації прав громадян різної політичної ідентифікації й нівелювання потенційних утисків політичних інтересів меншості в умовах домінування політичної волі більшості. Дане питання стало об'єктом досліджень Дж. Сарторі, який, вивчаючи закономірності консолідації реального політичного устрою на основі колективної політичної волі, відводить ключову роль гарантуванню свобод меншості й забезпеченню їх реального впливу на процеси формування державної політики: «Попри те, що гасло демократії – врядування більшості, саме повага до прав меншості та захист цих прав підтримують динаміку й механіку демократії. Словом, права меншості – неодмінна умова самого демократичного процесу» [4, с. 38].

Загалом, перманентний процес модернізації форм демократичного державного правління у практичному вимірі політичного моделювання наділяє фундаментальним значенням низку актуальних питань: 1) діапазон реального впливу громадянського суспільства на вектори реалізації політичної влади в умовах представницької демократії; 2) збалансування ідейної диверсифікації спільноти в умовах політичного плюралізму; 3) конструктивність превалювання колективної волі мас у сфері формування державної політики.

В рамках першого положення в науковій царині виникає дискусія щодо практичних механізмів тиску громадських груп на обрану в межах демократичної процедури політичного волевиявлення управлінську верхівку суспільства. Сумніви щодо практичної імплементації політичної волі більшості в програму державного моделювання обґрунтовує Й. Шумпетер: «Демократія не означає і не може означати реальне правління суспільства в контексті очевидного значення термінів «суспільство» і «управління». Демократія означає тільки те, що народ має можливість прийняти чи відхилити людей які управляють ними» [5, с. 143]. На його думку, громада може здійснювати активний вплив лише на процеси циркуляції політичних еліт, проте реальна участь у затвердженні векторів державної політики залишається за межами функціональних можливостей спільноти. Таким чином, політична воля колективної більшості набуває значною мірою ознак політичного міфу, сфера якого поширюється виключно на етап формування органів державної влади і завершується на стадії здійснення політичної влади привілейованою соціальною групою.

Інший комплекс питань, що стосується раціональності домінування волі більшості у політичному житті громади, стосується координації плюралістичних інтересів суспільства. Дана проблема актуалізується з огляду на вищезгадані погляди Дж. Сарторі щодо різноманіття політичної ідентифікації громадянського суспільства. Підтримуючи різні політичні сили та поширюючи власні політичні погляди, громада може перебувати у стані ідейної конфронтації, оскільки в рамках механізму виборності передбачається урахування політичної волі більшості. За даних обставин відсутність належного представництва політичних орієнтирів меншості здатна детермінувати суспільні протиріччя і дисонанс колективної волі громади. Порушення суспільного балансу в рамках політичного плюралізму може спричинити деструкцію процесу консолідації реального демократичного устрою. Відсутність координації владних прерогатив політичних сил, що артикують поліваріантні громадські інтереси, призводить не тільки до появи суспільного конфлікту, але й до обмеження функціональних преференцій політичної опозиції з подальшою централізацією політичної влади в руках окремих політичних сил і створенням передумов для встановлення авторитарного політичного режиму.

Наступний елемент критичного підходу щодо впливу колективної політичної волі громади на формування політики знаходиться у площині теоретичного підходу Х. Ортеги-і-Гассета, який він представив у філософському трактаті «Бунт мас». Дослідник розцінює сучасний політичний устрій як своєрідну «гіпердемократію», у якій «маса діє безпосередньо без закону, з допомогою матеріального тиску, накидаючи свої прагнення й смаки». Автор ставить під сумнів реальність існування представницької демократії, де народ наділяє владними преференціями окремих суспільний прошарок, і обґрунтовує новий формат політичного улаштування, де маса здатна вільно й безапеляційно нав'язувати власні примітивні міркування, що відрізняються в плані якісних показників від політичних рішень професійних політиків, навіть з урахуванням їх вад і можливих прорахунків [6].

Таким чином, превалювання колективної волі народу в теоретичних рамках наведеної концепції оцінюється достатньо критично і пояснює цей феномен як завершальний етап поширення й тотального нав'язування регресивного світогляду недостатньо компетентної у політичних питаннях спільноти. Забезпечення процесу державного моделювання передбачає урахування функціональної свободи окремої суспільної групи з належним рівнем політичної свідомості, здатної до ухвалення ефективних політичних рішень. Через призму такого підходу лібералізм інтенсифікував поширення масової культури, що, на думку американського дослідника Ф. Зігеля, сприяло розширенню середнього класу та нівелювало високий рівень його політичної компетенції [7].

Значне різноманіття критичних підходів до розуміння ролі колективної політичної волі в процесах формування політичного ладу суперечить узгодженій реалізації громадських інтересів. Комплексний аналіз основних протиріч демократичної моделі політичного устрою відкриває безліч механізмів регулювання суспільних конфліктів, непорозумінь між владою і громадянством та відображає оптимальні ознаки матеріалізації суспільних інтересів в рамках формування державної політики. Заперечення необхідності орієнтації державної політики на громадські очікування – квінтесенція становлення тоталітарного політичного режиму. Відсутність реальних механізмів впливу мас на діяльність політичної еліти та реалізацію вимог громади в рамках формування політичного середовища – основа для централізації політичної влади й трансформацій необмеженого потенціалу колективної політичної волі в політичний волюнтаризм окремих привілейованих політичних акторів.

В сучасних соціально-політичних умовах ефективним середовищем втілення демократичних принципів управління виступає представницька демократія. Фундаментальна основа даного формату – конструктивна взаємодія політичних сил з метою артикуляції різноманітних суспільних інтересів [8, с. 123]. Державним інструментом реалізації колективної політичної волі виступає законодавчий орган – парламент. Ключова мета цього інституту полягає в інтеграції громадських ініціатив у площину політичного моделювання за допомогою посередництва виборчих політичних сил, які, в свою чергу, за допомогою

узгодження власних політичних поглядів формують спільне рішення щодо вектору державної політики, яке не тільки набирає властивостей превалювання більшості, а й забезпечує урахування політичних очікувань меншості. Важливим аспектом реального впливу громадянського суспільства на центри прийняття політичних рішень виступає ефективний канал владно-суспільної взаємодії, де органи державної влади підзвітні громадськості. В рамках зазначених обставин створюються реальні передумови для формування «відкритої» політичної системи, що функціонує на засадах гарантування індивідуальних прав і свобод громади, а діяльність державних органів стає об'єктом неупередженого дослідження ЗМІ, вільних від суб'єктивного втручання [9, с. 387]. Представлена модель організації соціально-політичного середовища відображається у класичних уявленнях про правову державу, здатну генерувати політичну волю суспільства в системний, функціональний політико-правовий механізм.

Ключовим механізмом залучення політичної волі суспільства до практичного процесу здійснення політичної влади є політичний компроміс. Збалансування політичних поглядів громадськості та порозуміння під час трансформації політичної волі у загальний вектор державної політики лежать в основі політичного компромісу в його універсальному тлумаченні [10, с. 200-201]. Компроміси між суспільними групами і представниками управлінської верхівки позитивно впливають на процес демократизації політичного режиму. Досягнення консенсусу між громадянським суспільством та політичними силами – основа механізмів артикуляції суспільних інтересів, що виступають квінтесенцією теорії представницької демократії.

Важливим аспектом функціонального потенціалу політичного компромісу є спроможність координувати взаємозв'язок громадських очікувань з діяльністю політичних акторів. Поряд з цим незамінним принципом політичного компромісу є здатність регулювати ідейну диференціацію громадської ідентифікації. Можливість досягнення загального консенсусу – це основа для обмеження потенційних конфліктів, що виникають в умовах політичного плюралізму по відношенню до становлення демократичної моделі державного устрою. Компроміс дозволяє забезпечити порозуміння між суспільними групами, матеріалізуючи колективну політичну волю в конструктивний механізм прийняття політичних рішень з паралельним нівелюванням описаної Дж. Сарторі «диктатури більшості», у якій політичні права меншості або не реалізуються достатньою мірою, або знаходяться під постійним тиском у зв'язку з переважанням кількісного складу іншої суспільної групи [4, с. 38]. Компроміс сприяє виробленню універсальної системи національних цінностей і створює додаткові передумови для раціональної реалізації колективної волі громадянського суспільства. Плюралістичне розуміння спільнотою політичних процесів стає сприятливим середовищем для виокремлення і прийняття ефективного політичного рішення, генеруючим імпульсом якого стає саме громадська потреба.

Невід'ємним елементом осмислення політичної волі громади залишається применшення інтелектуальних можливостей мас в рамках формування ними політики. Проте такий підхід залишає поза увагою негативні аспекти альтернативного політичного режиму, де прерогативи здійснення політичної влади лежать не у площині реалізації суспільних інтенцій. Адже виключна орієнтація на колективну волю громади в рамках процесів прийняття політичних рішень – єдиний механізм обмеження концентрації політичних ресурсів в руках окремих привілейованих політичних акторів. Реальний контроль спільноти над діяльністю владних інстанцій та можливість забезпечення громадянського тиску на центри прийняття політичних рішень – ефективний інструмент попередження консолідації антидемократичних політичних сил у процесі моделювання державного апарату.

За даних обставин важливим критерієм, що визначає ефективність народного волевиявлення, виступає високий рівень політичної свідомості та компетентності. Належний рівень політичної культури – суттєва ознака, що трансформує політичний устрій з примітивної влади мас у площину демократичного залучення розвинених структур

громадянського суспільства. Громада перестає бути рефлексивним суспільним утворенням, що орієнтується виключно на внутрішні імпульси і характеризується нездатністю до належної самоорганізації, і набуває властивостей цілісного функціонального колективу, спроможного знаходити реальні компроміси, приймати ефективні політичні рішення та здійснювати контроль за діяльністю уповноважених державних інституцій. Формування реального громадянського суспільства, що відзначається високою політичною свідомістю, – ключовий аспект консолідації функціонального політичного режиму, сприятливого для реалізації політичної волі громади через узгодження ідейного різноманіття. С. Верба та Г. Алмонд, досліджуючи фундаментальні аспекти успішного функціонування політичного устрою, відзначили політичну культуру як акселеруючий механізм ефективної модернізації державного ладу [11, с. 23]. Зокрема, на думку науковців, політичні системи США і Британії як найбільш розвинені структури з демократичною традицією продовжують зберігати власний потенціал. Основою їхньої стабільності виступає баланс між активними і пасивними прошарками громадськості [11, с. 23]. Фактично дана модель стає повноцінним втіленням представницької демократії, де раціональна реалізація політичної волі відбувається завдяки закріпленню політичних повноважень за окремими політичними суб'єктами і можливістю повноцінної реалізації громадського контролю за діями обраних політиків. Окрім того, консенсусний принцип регулювання соціально-політичних відносин дозволяє уникати конфліктів між політичною більшістю і суспільними групами, що підтримують опозиційні політичні сили. Таким чином, зазначені формати організації соціально-політичного устрою сприяють консолідації демократичного режиму й унеможливають централізацію політичної влади в привілейованих суспільних групах, а значить не дозволяють безконтрольне домінування волі більшості й зберігають цінності політичного плюралізму.

Після отримання незалежності в Україні були створені умови для консолідації демократичного політичного режиму із закріпленням політичних преференцій за громадянським суспільством. Проте, внаслідок боротьби представників політичних сил за владу українське суспільство поступово диференціювалось не тільки за вектором політичної ідентифікації, але й за формою культурної свідомості та ціннісними орієнтаціями. Як результат, політична воля спільноти виступала не єдиною цілісною матрицею державного розвитку, а набором різноспрямованих інтересів громадських груп, що не координувались належним чином в рамках загальної концепції державного моделювання. Дані обставини стали основою для централізації політичної влади в руках окремих привілейованих прошарків, індивідуальні інтереси яких превалювали над національними ідеями. Саме так були створені передумови для значного суспільного імпульсу і прояву політичної волі спільноти з подальшою зміною політичної влади.

Підводячи підсумки, варто відзначити, що концепція улаштування соціально-політичного простору з позиціонуванням політичної волі народу в центрі цілісної структури залишається найбільш ефективним форматом правління. Феномен колективної волі громадянського суспільства виступає конструктивною альтернативою маргінальним політичним моделям, заснованим на авторитарних принципах домінування привілейованих політичних еліт. З огляду на наукове осмислення даного поняття, закріплення політичної влади за суспільством носить амбівалентну природу. З одного боку, воно може зіштовхнутись з низкою ризиків та небезпек. Основними з них виступають надмірне домінування волі більшості над меншістю, виникнення конфліктів між суспільними групами, деструкція каналу владно-суспільної взаємодії та можливість панування громади з низьким рівнем політичної свідомості й компетенції. Проте, практичний досвід імплементації демократичних цінностей в процесі державного моделювання вказує на ефективний характер консолідації політичної волі громади. Важливими критеріями матеріалізації громадської думки в конструктивне політичне рішення виступають:

- становлення функціональної представницької демократії, де обрані політичні інститути орієнтуються на артикуляцію суспільних інтересів, а не виключно індивідуальні пріоритети;

- належне функціонування механізмів громадського контролю над діяльністю суб'єктів політичного процесу, в тому числі завдяки існуванню реального каналу владно-суспільної взаємодії;

- забезпечення балансу взаємодії між громадськими групами в рамках забезпечення політичного плюралізму і різних векторів політичної ідентифікації громади;

- ріст політичної компетенції, свідомості і культури народу, що дозволяє створити передумови для фундаменталізації громадянського суспільства.

Таким чином, політична воля суспільства як ключовий інструмент детермінації соціально-політичних перетворень виступає фундаментальною основою модернізації політичного устрою. Наявність збалансованого політичного плюралізму, розвитку активного громадянського суспільства, здатного досягти колективного компромісу, позитивна динаміка росту демократичної свідомості громади забезпечують матеріалізацію хаотичного імпульсу народних інтересів в єдину систему ефективних політичних рішень.

Використана література:

1. Rousseau J.-J. Social Contract [Text] / J.-J. Rousseau. — Simon and Schuster, 2010. — 128 p.
2. Barber B. R. Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age [Text] / B. R. Barber. — University of California Press, 2003. — 320 p.
3. Dahl R. A. A Preface to Democratic Theory, Expanded Edition [Text] / R. Dahl. — University of Chicago Press, 2006. — 176 p.
4. Демократія: Антологія [Текст] / Упоряд. О. Проценко. — К.: «Смолоскип», 2005. — 1108 с.
5. Held D. Models of Democracy [Text] / D. Held. — Stanford University Press, 2006. — 338 p.
6. Ortega-y-Gasset J. The Revolt of the Masses [Text] / J Ortega-y-Gasset. — W. W. Norton, 1993. — 190 p.
7. Siegel F. The Revolt Against the Masses: How Liberalism Has Undermined the Middle Class [Text] / F. Siegel. — Encounter Books, 2014. — 240 p.
8. Cunningham F. Theories of Democracy: A Critical Introduction [Text] / F. Cunningham. — Psychology Press, 2002. — 248 p.
9. Bucy E. P., Holbert R. L. Sourcebook for Political Communication Research: Methods, Measures, and Analytical Techniques [Text] / E. P. Bucy, R. L. Holbert. — Routledge, 2014. — 608 p.
10. Grant R. W. John Locke's Liberalism [Text] / R. W. Grant. — University of Chicago Press, 2010. — 230 p.
11. Franklin D. P., Baun M. J. Political Culture and Constitutionalism: A Comparative Approach [Text] / D. P. Franklin, M. J. Baun. — M.E. Sharpe, 1995. — 246 p.

Смирнова В. А. Коллективная воля большинства как общественно-политический феномен

Осуществлен анализ политической воли сообщества как основы моделирования государственного правления. Определены основные проблемы, возникающие вследствие попыток практического воплощения коллективной воли большинства.

Ключевые слова: политическая воля, гражданское общество, политический плюрализм, политический компромисс, представительская демократия.

Smirnova V. Collective will of majority as a socio-political phenomenon

Analysed the political will of the Community model of Government. The main problems arising from attempts of practical embodiment of the collective will of the majority.

Keywords: political will, civil society, political pluralism, political compromise, participatory democracy.